

РЕЦЕНЗИЯ

на

докторската дисертация на Калин Орлинов Караиванов на тема:
”ЖУРНАЛИСТИЧЕСКИ ИНСТРУМЕНТИ ЗА МАНИПУЛИРАНЕ НА
АУДИТОРИЯТА В ТОТАЛИТАРНИЯ БЪЛГАРСКИ ПЕРИОДИЧЕН ПЕЧАТ ПРИ
ОТРАЗЯВАНЕТО НА ОЛИМПИЙСКИТЕ БОЙКОТИ (1980-1984 г.)”

Научен ръководител: Проф. д-р Ефрем Ефремов

Рецензент: Проф. д.пс.н. Толя Стоицова
Нов български университет

Преди да рецензирам дисертационния труд на Калин Караиванов, искам да отбележа някои съществени моменти от неговата автобиография. Той е познато име в българската журналистика – работи в тази сфера 19 години. Заема длъжности в изявите си в различни журналистически жанрове като репортер, редактор, анализатор и коментатор, преводач. Владее на високо равнище английски и испански език, завършил е испанската гимназия в София. Калин Караиванов е свързан дългогодишно със Софийски университет. В него защитава бакалавърската и магистърската си образователни степени и продължава израстването си с подготовката на дисертационен труд, свързан със сферата на спорта. Затова не е учудващо, че негов научен ръководител е проф. Ефрем Ефремов. Калин Караиванов продължава да работи, паралелно с докторантурата си. Накратко се спирам на елементи от автобиографията му, за да подчертая сериозните възможности на докторанта за работа в практиката и научна изява.

Цялостната структура на дисертацията показва, че интересите на докторант Караиванов са насочени в няколко изследователски полета – медии, спортна журналистика, олимпийски игри (бойкоти), възможности за манипулативно въздействие по време на тоталитаризма. Нещо повече, още в увода на автореферата си Калин Караиванов „признава“ любовта си към историята, спорта и медиите. Темата на дисертацията е дисертабилна и актуална като актуалността ѝ е защитена перфектно от докторанта.

Дисертационното изследване – теоретично и емпирично, е реализирано в 4 глави, придружени от увод, заключение, 2 приложения и използвана литература. Така

структурирана, дисертацията обхваща 224 страници, от които на 189 страници е разположен основният текст. Цитирани са 112 литературни източника на кирилица, латиница и онлайн публикации. Оценявам високо, че в българските заглавия, фигурират основни трудове на български колеги, водещи в областта на изследванията на докторант Караиванов. Става дума за Венцеслав Бондиков, Тотка Монева, Тодор Петев, Весела Табакова, разбира се научния ръководител на дисертацията – проф. Ефремов, и др. Заключение ми е, че докторант Калин Караиванов познава много добре професионалната литература в областта, в която разработва труда си, като се основава на български, руски и английски източници.

В увода докторант Караиванов представя мотивацията си за избор на темата, защитава актуалността на темата, посочва целите и задачите на дисертацията, организацията и методологията на изследването.

В първа глава „Медийна манипулация в тоталитарните системи“ се изяснява сложността на 3-компонентната верига – спорт, политика, медии. Цитират се взаимоотношенията спорт – международни отношения, според изследователя Джон Милтън Хоberman; спорт и политика според изследователя Ефрем Ефремов; дори знака за равенство между политика и спорт. Изследователи, поддържащи тази теза са например, Питър Юберот и Сийгрейв. Задълбочено се анализира връзката между пропаганда и медии като средства за масово осведомяване. Акцент се поставя и върху дезинформацията като докторантът цитира Милена Цветкова, която достига до извода, че „дезинформацията е опасна от липсата на информация, защото е по-малка от нула, т.е. носител е на отрицателен знак“ (с.17 от дисертацията).

Докторант Караиванов заслужава адмирации за частта от Първа глава, озаглавена „Лингвистични методи за манипулация“. Освен евфемизмите, много добре и пространно са анализирани и метафорите, тема, към която съм особено пристрастна, след 10 годишна работа по метафорите в медийния език. Не са убягнали от наблюденията на докторанта и други феномени с възможности за манипулация – антитеза, номинализация, товарене на езика и други.

Сериозно място е отделено на функционирането на медиите, особено на пресата, по време на тоталитаризма. Изяснява се съществуването на четири типа контрол върху медиите: легален, нормативен, структурен и икономически, които могат да бъдат комбинирани по различни начини.

Дълбочинно се анализира спецификата на съветския модел на медиите в тоталитарно време, което между другото, продължава и днес. Докторант Караиванов защитава идеята, че **„Напълно чужда за тоталитарното мислене е концепцията за свободното циркулиране на идеи“** (с. 36) , извод, подчертан с удебелен шрифт. Такива са руските медии, „медии от нов тип“ (с. 37). Никак не е за пренебрегване и изводът, също подчертан от докторанта, че **„Тоталитарната журналистика едновременно наказвала отклоненията от идеологическия модел, но и имала функциите на коректив“** (с.42).

Ясно е, че целите на манипулацията чрез медиите, е поддържането на точно определена политическа митология. Тя съществува не само в тоталитарните, но и в демократичните общества. Не случайно, политическите партии, спечелили властта, първото, което правят, е да завладеят медиите. И при демокрация, медиите нямат избор – те разпространяват идеите, включително пропагандата, на властта. Това е доказаният културно-ратификационен модел, макар и Калин Караиванов да не го цитира. Този модел, показва, че медиите, заедно с други социални институции, действат като агенции за политически контрол върху обществото. Или, масмедиите са толкова силно свързани с властта в конкретно общество, че функцията им на подкрепа и поддръжка на властта и доминиращата идеология, е неизбежна. По-специално, масмедиите представят определен възглед за света пред членовете на обществото, възглед, който възпроизвежда непрекъснато идеологични схеми, необходими за поддържане съществуващите структури на властта.

Втора глава е посветена на методите за манипулация. Първата част за институционализирането на цензурата в България от 1945 г. (с. 48), много тъмен период за българската журналистика, е и доста емоционално натоварен, по начина, по който докторантът го представя, което е вярно. Освен вътрешна, цензура над печатните издания, се упражнява и от Държавна сигурност.

Нещо, което е добре известно на по-старите поколения у нас е, че „Политбюро на ЦК на БКП решава кои издания ще излизат и в какъв тираж, назначава преките им ръководители, създава и одобрява работната им структура, осигурява им редакционни помещения, техническо оборудване и кадри на всички нива, упражнява контрол и съответно се налагат санкции и поощрения“ (с. 51). Анализът на този период в България е доста пространно представен от докторант Калин Караиванов – на 11 страници.

Изяснена е структурата на печатните издания, както и функциите на длъжностите в редакционните колегии – главен редактор, заместник главен редактор, завеждащи отдели, репортери, фотографи, страньори, технически персонал.

Отново много подробно е представена вътрешно редакционната манипулация, засягаща мястото на публикацията, нейния обем, графичното оформяне – унифицирано и сиво. Специално място е отделено на жанровата спецификация (с. 72) по време на тоталитаризма. По-конкретно са анализирани *коментара*, изпреварващ самата новина; *кореспонденцията*, със съмнителна достоверност (с. 75); репортажът, със скрито послание („ефект на присъствие“ на с. 76). Особено използван жанр в тоталитарната преса е *интервюто*, както и *очерците* и *писмата* от читателите. Други жанрове, придобили популярност през 80-те години на миналия век, са *фейлетони* и *памфлети*, използвани най-често „за осмиване недъзите на капиталистическия свят“ (с. 79).

В параграф 4. „Поляризация на медийния образ“ сериозно и сполучливо са анализирани феномени като *героизация* и *дегероизация* (с. 80), при което се прави връзка със „спортния герой“ (с. 82); акцент е поставен и върху тоталитарното разбиране за образа на врага (с.86).

Трета глава е посветена на политическите механизми за идеологическо влияние в спорта, за да се стигне до бойкотирането на олимпийските игри в Москва през 1980 г. и Лос Анджелис през 1984 г. В тази глава проличава страстта на докторант Караиванов към историята, както самият той смята за себе си. Хронологическият преглед на конкретни събития цели да отговори на въпроса как се достига до идеята за осъществяване на олимпийските бойкоти. Както пише докторантът в автореферата си, „обект на интерес са механизмите на вътрешно- и външнополитическата пропаганда в двата враждуващи лагера, концентрирани в сферата на спортната дипломация“.

Безспорно най-същностна и авторска, според мен, е четвъртата глава от дисертацията. Тя обхваща емпиричното изследване на печатни издания у нас, в периода 1980 – 1984 г., който фигурира в титула на дисертацията.

Докторант Калин Караиванов целенасочено подбира не само актуални за периода специализирани спортни издания като в. „Старт“ (седмичник) и „Народен спорт“ (всекидневник). Авторът анализира, както ги нарича, политематичните в. „Работническо дело“ и „Народна младеж“ (всекидневници). Освен този анализ, в дисертацията са

предложени и разговори със спортни журналисти, които са били преки участници в медиите от разглеждания период. Тази възможност Калин Караиванов има заради дългогодишната си практика на журналист в различни печатни издания.

Методологията, която коректно използва докторанта, включва сравнителен анализ и анализ на съдържанието. Тези методи на пръв поглед не много сложни, всъщност са изключително трудоемки и изискват голяма прецизност при осъществяването им. Калин Караиванов без преувеличение се е справил отлично с прилагането на методите. Анализите му са премерени – не пропуска нищо съществено, както и не допуска свръх интерпретация.

Заклучението спазва точно изискванията по закон, т.е., изводите обхващат както емпиричните резултати, така и теоретичните изследвания. Те са изведени по главите на дисертацията като накрая на заключението са обобщени в четири точки. Заклучението завършва с формулирането на приносните моменти, които докторантът скромно не е номерирал. Приемам ги изцяло така, както са представени.

Двете приложения представят изследвания емпиричен материал по отделно за проучваните печатни издания, съответно за олимпийските игри в Москва и Лос Анджелис.

Дисертацията завършва с използваната от автора библиография.

Позволявам си две малки критични бележки, свързани не със съдържанието, а по-скоро с техническото оформяне на дисертационния труд.

1. Смятам, че библиографията е добре да бъде разположена след основния текст и след нея да се включат приложенията.
2. Като имам предвид съдържателно прецизния български език, който използва докторантът, добре би било да се спазва и българският стандарт: Всеки параграф да започва навътре на реда, а не както е в английския език – изравнено в началото.

Авторефератът изцяло съответства на съдържанието на дисертационния труд. Публикациите по темата също удовлетворяват изискуемия минимум.

Заклучението ми е:

Дисертационната тема: ”ЖУРНАЛИСТИЧЕСКИ ИНСТРУМЕНТИ ЗА МАНИПУЛИРАНЕ НА АУДИТОРИЯТА В ТОТАЛИТАРНИЯ БЪЛГАРСКИ ПЕРИОДИЧЕН ПЕЧАТ ПРИ ОТРАЗЯВАНЕТО НА ОЛИМПИЙСКИТЕ БОЙКОТИ (1980-1984 г.)” е разработена на високо теоретично и емпирично равнище. Прилагането на

получените резултати в българската практика биха допринесли за по-доброто структуриране на печатните материали и възможността читателската аудитория максимално да се предпази от пропагандни ефекти и фалшиви новини. Мисля, че докторантът е добре да публикува дисертацията си, което би било полезно за журналистите в България. Всичко това оформя категоричното ми мнение, че рецензираната дисертация е отлична и затова убедено предлагам на научното жури да присъдим образователната и научна степен „Доктор” на Калин Орлинов Караиванов.

30.01. 2024 г.

София

Рецензент:

Проф. Т. Стоицова